

PROF. DR ERNEST LAUR
(1871—1964)

W dniu 30 maja 1964 r. zmarł w swej posiadłości Elbingen koło Brug, w Szwajcarii sędziwy uczoney, prof. dr Ernest Laur, jeden z najwybitniejszych ekonomistów i polityków agrarnych pierwszej połowy XX wieku, zasłużony działacz społeczno-rolniczy, nie tylko w skali szwajcarskiej, lecz i ogólnoeuropejskiej.

Urodzony w roku 1871 w Bazylei, w środowisku inteligenckim, zarówno ze strony ojca jak i matki miał liczne powiązania ze wsią szwajcarską. Po kilku latach nauki w gimnazjum klasycznym, mając 15 lat wstąpił do szkoły rolniczej w Strickhof, której dyrektorem był przyjaciel jego ojca, J. Lutz. Na wiosnę 1880 r. ukończył tę szkołę, przy czym, jak sam pisze w swych pamiętnikach, dyrektor Lutz wywarł duży wpływ na jego rozwój intelektualny i duchowy¹.

Po opuszczeniu szkoły odbył trzyletnią praktykę rolniczą w południowej Francji, a następnie w Szwajcarii. Idąc za radą prof. Krämera zapisał się w 1890 r. na wydział rolniczy Politechniki Związkowej w Zurychu i z zapalem zabrał się do studiów, przy czym uczęszczał nie tylko na wykłady rolnicze, lecz i na przedmioty ogólnokształcące, a więc na matematykę, historię i literaturę, filozofię i gospodarstwo społeczne. Studia rolnicze ukończył w 1893 r. ze stopniem dyplomowanego rolnika.

W latach akademickich zbliżył się Laur do prof. Krämera, który wykładał organizację gospodarstw, rachunkowość i hodowlę zwierząt, przy czym Krämer potrafił rozbudzić w nim specjalne zainteresowania do nauk ekonomiczno-rolniczych. Po uzyskaniu dyplomu powrócił Laur do rodzinnego miasta, by przez rok pracować jako asystent profesora Kozaka na uniwersytecie w Bazylei. Spotkał się tam i zaprzyjaźnił z Fr. Aereboem, również w przyszłości jednym z najwybitniejszych ekonomistów rolniczych — profesorem Akademii Rolniczej w Berlinie. Już wówczas, pomimo serdecznej przyjaźni, różnili się oni w poglądach na metodę pracy w badaniach ekonomiczno-rolniczych — Aereboe był zwolennikiem dedukcji — Laur zaś indukcji. Po roku Laur opuścił Bazyleę, gdyż zaproponowano mu stanowisko kierownika klasztornego gospodarstwa rolnego w Paradies koło Schafhuzy.

Na stanowisku tym zamierzał pracować parę lat, jednak po roku

¹ E. Laur: *Erinnerungen eines schweizerischen Bauernführers*, Buchverlag Verbandsdruckerei AG Bern, 1943.

otrzymał propozycję objęcia stanowiska nauczyciela rolnictwa w szkole rolniczej w Brug, której dyrektorem był Abt. Za radą swych profesorów Krämera i Lutza przyjął tę propozycję i rozpoczął w szkole wykłady z chemii, hodowli zwierząt, organizacji gospodarstw oraz rachunkowości, przy czym te dwa ostatnie przedmioty najbardziej go interesowały i im poświęcał najwięcej czasu przygotowując się do wykładów.

Z pracą w szkole związana była działalność instruktorska w gospodarstwach chłopskich kantonu, jak również praca w towarzystwach rolniczych i spółdzielniach, wreszcie pisanie artykułów w szwajcarskiej prasie rolniczej. Wszystko to pozwoliło Laurowi na dokładne zaznajomienie się z potrzebami wsi i rolnictwa chłopskiego.

Jak pisze Laur w swych pamiętnikach, dyrektor szkoły w Brug — Abt potrafił obudzić w nim zamiłowanie zarówno do dydaktyki, jak i do pracy społecznej.

Szkoła rolnicza w Brug była dwuletnią szkołą zimową. Letnie miesiące były wolne od zajęć. Wykorzystał je Laur dla pogłębienia swych studiów na Uniwersytecie w Lipsku i w 1895 r. uzyskał tam stopień doktora filozofii *summa cum laude* po przedstawieniu rozprawy pt. „Wpływ stosunków komunikacyjnych na rozwój europejskiej hodowli zwierząt”. Poza tym w czasie swej pracy w szkole w Brug napisał i ogłosił drukiem większą pracę pt. „O podniesieniu uprawy zbóż w Szwajcarii przez wprowadzenie monopolu zbożowego”. Dzięki pracy tej nawiązał bliższy kontakt z kierowniczymi sferami rolnictwa szwajcarskiego. W tym też okresie Laur poślubił Zofię Schaffner, która przez całe życie była mu pomocną zarówno w pracy naukowej, jak i w prowadzeniu domu oraz drobnego gospodarstwa warzywniczo-ogrodniczego, jakie mu przyniosła w posagu. Żona odciążyla Go od kłopotów domowych tak, że mógł się całkowicie poświęcić pracy naukowej i społecznej.

Szeroko opisując lata młodości Laura po to by wykazać, jak wielkie znaczenie w jego życiu posiadała długa i wszechstronna praktyka rolnicza, znaczenie której niestety nie zawsze doceniają nasi młodzi pracownicy nauki.

W końcu XIX wieku rolnictwo szwajcarskie przeżywało ciężki kryzys. Początkowy pomyślny rozwój gospodarstw chłopskich, rozpoczęty w 1848 r. po ogłoszeniu konstytucji związkowej, w latach osiemdziesiątych przeżywał okres upadku. Zwłaszcza jeśli chodzi o produkcję roślinną, a przede wszystkim uprawę zbóż. Rozbudowa linii komunikacyjnych, a szczególnie rozwój parowej żeglugi morskiej spowodowały, że na rynkach europejskich, a więc i na szwajcarskim ukazało się tanie zboże zaoceaniczne, powodując katastrofalny dla rolnictwa spadek cen. Prowadzona przez rząd federalny liberalna polityka gospodarcza nie uwzględniała dostatecznie interesów rolników i nie chroniła ich od obcej konkurencji. Chłopi byli niezorganizowani i nie potrafili bronić swych interesów, co było tym trudniejsze, że stanowili mniejszość ludności kraju. Interes więc konsumentów przeważał nad interesem producentów, a jak wiadomo, sprawy ważniejsze rozstrzygane były w Szwajcarii za pomocą plebiscytu i to przeważnie na niekorzyść rolnictwa. W tych warunkach coraz częściej zdarzały się bankructwa gospodarstw chłopskich, młodzież zaś wiejska uciekała do miast i przemysłu znajdując tam lepsze warunki pracy i płacy. Groził więc upadek

warstwy chłopskiej tak niezbędnej i pożytecznej dla każdego narodu. Niebezpieczeństwo to doceniały należycie odpowiedzialne za losy kraju władze federalne; z ich więc inicjatywy i zachęty chłopi zaczęli się organizować dla obrony swych interesów.

W 1898 r. został zwołany zjazd przedstawicieli wszystkich organizacji rolniczych, spółdzielczych i chłopskich. Zjazd jednogłośnie uchwalił powołanie do życia Szwajcarskiego Związku Chłopskiego wraz z Chłopskim Sekretariatem, zorganizowanym na wzór sekretariatów organizacji robotniczych. Zadaniem związku była obrona interesów rolnictwa. Po raz pierwszy wszyscy chłopi szwajcarscy zjednoczyli się dla obrony swych interesów. Za radą prof. Krämera i dyr. Abta na stanowisko dyrektora Związku powołano młodego, 27-letniego dra Laura, powierzając mu jednocześnie kierownictwo Sekretariatu Chłopskiego.

Komulacja obu tych stanowisk w ręku jednego młodego, wykształconego i energicznego człowieka okazała się niezwykle szczęśliwą, zarówno dla Związku, jak i dla jego sekretariatu. Obejmując te stanowiska, dr Laur, w myśl wyznawanej przez niego zasady, że wiedza to potęga, postanowił nadać sekretariatowi charakter instytutu nakowobadawczego, przy czym tematyka jego badań i prac obejmować miała przede wszystkim zagadnienia ekonomiczno-rolnicze i polityczno-agrarne dotyczące gospodarstw chłopskich. Zamiast jednak rozpocząć swą pracę od przeprowadzenia modnych wówczas ankiet, dr Laur jako zwolennik metody indukcyjnej postanowił działalność badawczą sekretariatu oprzeć na wynikach rachunkowości zaprowadzonej w szeregu typowych i reprezentatywnych gospodarstw chłopskich¹. W tym celu sekretariat corocznie organizował kurs dla ewentualnych rachunkowców, którzy po ukończeniu go prowadzili następnie prawidłową, pojedynczą (syntetyczną) rachunkowość w swych gospodarstwach pod kierunkiem pracowników sekretariatu, by po zakończeniu roku składać ją sekretariatowi. Ten ostatni sporządzał rozszerzone zamknięcia, a następnie, po ich syntetycznym opracowaniu, wyniki ogłaszał drukiem jako „Badania nad rentownością gospodarstw chłopskich w Szwajcarii”. Pierwsze takie sprawozdanie za lata 1899—1900 ukazało się w 1900 r. i odtąd są ogłaszane co roku od przeszło 60 lat. Wyniki te dostarczały i dostarczają sekretarzowi niezmiernie cennych materiałów, służących obronie interesów rolników. Ponadto w kilkunastu gospodarstwach sekretariat prowadzi również rachunkowość podwójną (analityczną), której wyniki pozwalają na badanie bardziej skomplikowanych zagadnień w chłopskich gospodarstwach rolnych.

Ażeby jednak można było taką rachunkowość wprowadzić, trzeba było uprzednio opracować metodykę badawczą, terminologię i technikę wykonawczą. Badaniom tym Laur poświęcił szereg lat swojej pracy, ażeby je bardziej pogłębić i nadać im charakter ściśle naukowy, dr Laur za zgodą zarządu Związku Chłopskiego habilitował się w 1901 r. na wydziale rolniczym Politechniki w Zurychu, uzyskując *veniam legendi* z polityki agrarnej i rozpoczął wykłady na Politechnice. Profesor Krämer, który upatrzył w młodym dziecku swego następcę, stopniowo przekazywał mu coraz to nowe działy w swoich wykładach, a po przejściu na emeryturę w 1908 r. na jego wniosek Rada Federalna

¹ W. Staniewicz — Związek włościański w Szwajcarii, Wilno 1926.

powołała doc. dra Laura na Katedrę Organizacji i Zarządu Rolnictwa. Odtąd prof. Laur mógł prowadzić w szerszym zakresie prace naukowo-badawcze opierając się przede wszystkim na materiałach sekretariatu chłopskiego, którym również kierował. Jednocześnie kształcił i przygotowywał sobie współpracowników do pracy w sekretariacie i związku, którymi w dalszym ciągu kierował, z wielką dla rolnictwa szwajcarskiego korzyścią. W ten sposób po raz pierwszy problem współpracy nauki z praktyką został całkowicie rozwiązany.

Wyniki swych długoletnich badań ogłosił prof. Laur w swym podstawowym dziele pt. *Grundlagen und Methoden der Bewertung, Buchhaltung und Kalkulation in der Landwirtschaft*, w którym szczególną uwagę poświęcił problemowi wartości i różnym jego aspektom, zwłaszcza ważnym przy wycenianiu, a więc w dziedzinie taksacji. Pierwsze wydanie tego dzieła ukazało się w 1910 r. w nakładzie firmy Pareya w Berlinie, następne zaś dwa dalsze wydania poprawione i uzupełnione ukazały się w latach 1927 i 1928. Dzieło to zapewniło mu poważne stanowisko w nauce europejskiej tym bardziej, że w r. 1919 ogłosił on drukiem swą drugą, większą bardziej teoretyczną pracę pt. *Einführung in die Wirtschaftslehre des Landbaues*. Drugie wydanie tej książki ukazało się u Pareya w 1930 r.

Toteż na międzynarodowym kongresie rolniczym odbytym w 1929 r. w Bukareszcie, po wysłuchaniu referatu prof. Laura pt. *Terminologie et Fondements d'une statistique internationale basée sur la comptabilité agricole*, ogłoszonego również w jęz. angielskim i niemieckim, podjęto uchwałę zalecającą biurom rachunkowym w poszczególnych krajach stosowanie przy prowadzeniu rachunkowości metod i terminologii opracowanej przez prof. Laura¹. Zalecono również Międzynarodowemu Instytutowi Rolniczemu w Rzymie opracowanie międzynarodowej statystyki rolniczej opartej na wynikach rachunkowości prowadzonej w poszczególnych krajach metodą prof. Laura, względnie sprowadzonych do wspólnego mianownika przy pomocy jego terminologii. Ten ostatni postulat został przez Międzynarodowy Instytut Rolniczy w Rzymie uwzględniony.

Działalność naukową prof. Laura w Polsce pilnie śledził prof. dr Franciszek Bujak, poczynszszy od pierwszej rozprawy o niej prof. Herknera w Roczniku Schmolera w 1903 r. Kiedy zaś po I wojnie światowej w niepodległej Polsce w 1926 r. powstał z inicjatywy przedstawicieli nauki ekonomii rolnej i stronnictw ludowych Wydział Ekonomiki Drobnych Gospodarstw Wiejskich w Państwowym Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, prof. Bujak, jego organizator i pierwszy jego kierownik, przetłumaczył książkę Laura „Rachunkowość rolnicza dla gospodarstw włościańskich”, wydaną przez Księgarnię Jakubowskiego we Lwowie w 1926 r., również zachęcił mnie do przetłumaczenia „Ekonomiki rolnej” Laura z uzupełnieniem dla stosunków polskich, która również została wydana w 1928 r. przez tę samą księgarnię we Lwowie. Pod kierunkiem wreszcie prof. Bujaka inż. Curzytek przetłumaczył wstęp do „Ekonomiki Gospodarstwa Wiej-

¹ E. Laur — *Terminologie und Grundlagen für eine internationale landwirtschaftliche Buchhaltungstatistik*, Brugg, 1929.

skiego" wydanej we Lwowie w 1929 r. przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wreszcie doc. dr M. Sowiński zamierzał przetłumaczyć podstawowe dzieło Laura „Grundlagen und Methoden...”, niestety wybuch wojny stanął na przeszkodzie w wykonaniu tej pracy. Prof. Bujak zachęcił również przy pomocy dyr. Michalskiego szereg młodych rolników do wyjazdu do Szwajcarii dla zaznajomienia się na miejscu z działalnością prof. Laura. A wreszcie, przy organizacji Wydziału Drobnych Gospodarstw Rolnych zaprowadził na wzór Laura rachunkowość w kilkuset gospodarstwach chłopskich, której wyniki były corocznie ogłaszane pt. „Badania nad opłacalnością gospodarstw chłopskich”. W zmienionych warunkach społeczno-politycznych w 1950 r. Wydział Ekonomiki Drobnych Gospodarstw Wiejskich został przekształcony w Instytut Ekonomiki Rolnej, w którym kontynuowane są prace dotyczące dochodowości i opłacalności w oparciu o rachunkowość rolną prowadzoną przez ca 1300 gospodarstw chłopskich¹.

Ale prof. Laur nie ograniczał się tylko do pracy naukowo-badawczej. Uzyskane wyniki służyły mu przede wszystkim dla obrony interesów rolnictwa. W roku 1902 została opracowana z jego udziałem, jako przedstawiciela Związku Chłopskiego, nowa szwajcarska ustawa celna uwzględniająca interesy rolnictwa. Przeprowadzony plebiscyt ją zatwierdził i na jej podstawie zawarto szereg korzystnych dla rolnictwa traktatów handlowych z różnymi państwami, przy czym prof. Laur brał udział w ich zawarciu jako negocjator. Opracowywano wówczas w Szwajcarii projekt nowego kodeksu cywilnego. Dzięki zrozumieniu potrzeb wsi przez głównego twórcę tego kodeksu, prof. Hubera, udało się prof. Laurowi przeprowadzić szereg przepisów uwzględniających interesy wsi i rolnictwa. Że tylko wspomnę o prawie spadkowym, które przewidywało przydział jednemu ze spadkobierców, najbardziej podołanemu do prowadzenia gospodarstwa, na jego żądanie niepodzielonego gospodarstwa rolnego i to nie w cenie jego wartości sprzedanej, lecz wartości przychodowej (skapalizowany przychód), co z jednej strony zapobiegało nadmiernemu rozdrabnianiu gospodarstw, z drugiej strony nadmiernemu obciążaniu ich obiektów².

Prof. Laur był również czynny na terenie międzynarodowym. Już przed I wojną światową brał stale udział w pracach Międzynarodowego Instytutu Rolniczego w Rzymie jako delegat Szwajcarii. Ale w walnych zgromadzeniach Instytutu brali udział zazwyczaj dyplomaci, nie zawsze dobrze się orientujący w interesach rolnictwa. To też prof. Laur dążył do utworzenia międzynarodowej organizacji rolnictwa, w której by brali udział przedstawiciele organizacji rolniczych różnych krajów. Na pierwszym więc po wojnie Międzynarodowym Kongresie Rolniczym, który się odbył pod przewodnictwem sędziwego Melina (autora pracy *Retour au Sol*) w 1923 r. w Paryżu, prof. Laur wystąpił z inicjatywą powołania stałej Międzynarodowej Komisji Rolniczej C. I. A., która

¹ Franciszek Bujak — Organizacja rachunkowości w małych gospodarstwach i dotychczasowe nasze doświadczenia w tym kierunku. Warszawa 1929, A. Linin, W. Staniewicz „Wydział Ekonomiki Gospodarstw Rolnych PINGW 1926—1945”, Warszawa 1957. Roczniki Nauk Rolniczych.

² W. Staniewicz — Dziedziczenie własności ziemskich w Szwajcarii w świetle nowego kodeksu cywilnego — Rocznik Prawniczy Wileński, Wilno 1925.

pracowała w przerwach pomiędzy kongresami pod przewodnictwem markiza de Vogue i której jednym z najbardziej czynnych członków był prof. Laur.

Kongresy takie odbyły się następnie w 1925 r. w Warszawie, w 1926 r. w Rzymie, w 1929 r. w Bukareszcie, w 1931 r. w Pradze, w 1934 r. w Budapeszcie, w 1937 r. w Hadze i wreszcie w 1939 r. w Dreźnie. Podkreślić należy, że prof. Laur trafnie oceniając zamierzenia III Rzeszy wystąpił na kongresie w Hadze z gorącym apelem o utrzymanie pokoju, tak niezbędnego dla całej ludzkości.

W czasie II wojny światowej prof. Laur objął, w zastępstwie markiza de Vogue, prezesurę Międzynarodowej Konfederacji Rolniczej, w którą została przekształcona Międzynarodowa Komisja Rolnicza. Po zakończeniu wojny przekazał przewodnictwo konfederacji z powrotem markizowi de Vogue, a po jego śmierci w 1948 r. został powołany na przewodniczącego Konfederacji i pełnił tę funkcję przez 2 lata. W 1950 r. przekazał ją w młodsze ręce.

W roku 1935 prof. Laur uległ ciężkiemu wypadkowi. W Bernie najechał nań samochód i ciężko go zranił. Wprawdzie potrafił go uratować, ale wypadek ten odbił się fatalnie na jego zdrowiu. To też w 1937 r. postanowił ustąpić z Katedry w Politechnice, na którą został powołany jego uczeń, prof. Oskar Howald. Bibliografia jego bogatego dorobku naukowego do 1937 r. została szczegółowo opracowana przez mgr Margaretę Frölich i ogłoszona w wydanej przez jego uczniów książce pamiątkowej, w związku z jego ustąpieniem z Katedry, pt. *Forschungen auf dem Gebiet der Wirtschaftswissenschaft des Landbaues*. Przez dalsze 2 lata prof. Laur pełnił jeszcze obowiązki dyrektora i sekretarza Związku Chłopskiego, ale stan jego zdrowia zmusił go do ustąpienia i z tych stanowisk, przy czym na dyrektora Związku został powołany prof. Howald, zaś na vice-dyrektora dr Borel. Przed odejściem jednak prof. Laur opracował pierwszy zarys monografii rolnictwa szwajcarskiego w związku z odbytą w 1939 r. wystawą rolniczą w Szwajcarii. Przed samym wybuchem II wojny światowej prof. Laur opuścił Brug i przeniósł się na stałe do swej posiadłości Elbingen. Jednak druga wojna i związane z nią nowe zagadnienia i potrzeby sprawiły, że musiał służyć stale radą i pomocą Związkowi Chłopskiemu. W zaciszu wiejskim, w chwilach spokojniejszych, prof. Laur w dalszym ciągu pracował naukowo. Ogłosił dwie nieduże, ale cenne rozprawy *Wissen und Glauben* i *Die schweizerische Bauernpolitik im Lichte einer höheren Lebensauffassung*. Ale na tym nie poprzestał. Niejako zakończeniem jego półwiekowej pracy naukowej i społecznej była ogłoszona przez niego drukiem trylogia, której poszczególnymi tomami były: Historia 50-letniej działalności Związku Chłopskiego, który w 1948 r. obchodził swój jubileusz, a dalej wspaniała monografia ogłoszona w jęz. francuskim i niemieckim pt. *Der schweizerische Bauer, seine Heimat und sein Werk* i wreszcie wspomnienia z jego pracowitego żywota pt. *Erinnerungen eines schweizerischen Bauernführers*. Zgon wybitnego uczonego i zasłużonego działacza społecznego uczciła Szwajcaria umieszczając w gmachu Politechniki jego popiersie.

Pamięć jego uczciła również Francuska Akademia Rolnicza w Paryżu, której był członkiem od 1937 r. Na posiedzeniu w dniu 24. VI. 1964 r.

Akademik André Cramois w swym przemówieniu podkreślił jego wielkie zasługi dla rolnictwa zarówno szwajcarskiego, jak i europejskiego, między innymi zaznaczył, że Laur posiadał cenne właściwości wielkiego Europejczyka: doskonałą znajomość 3 języków — francuskiego, angielskiego i niemieckiego. Po studiach w Szwajcarii i w Niemczech odbył praktykę we Francji, gdzie poznał dobrze rolnictwo francuskie i jego potrzeby. W pracy swej na terenie międzynarodowym zawarł liczne przyjaźnie, którym pozostał wierny do końca swego życia. W osobie prof. Laura odchodzi jedna z wielkich postaci, która ożywiła i prowadziła rolnictwo europejskie w ubiegłym półwieczu.

Niechże tych słów parę o życiu i pracy prof. Laura będą uczczeniem jego pamięci i zasług ze strony wielu polskich ekonomistów rolnych, których poglądy naukowe i metody badawcze (niezależnie od ich dalszej ewolucji) kształtowały się pod wpływem szkoły Ernesta Laura.

Witold Staniewicz